

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ОДАРЮК МИХАЙЛО ПАВЛОВИЧ

УДК 349.4

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУР
У ЗЕМЕЛЬНОМУ ПРАВІ**

12.00.06 «Земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право»

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор **Шульга Михайло Васильович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри земельного та аграрного права.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **Єрмоленко Володимир Михайлович**, Національний університет біоресурсів і природокористування України, завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука;

кандидат юридичних наук **Федчишин Дмитро Володимирович**, Запорізький національний університет, старший викладач кафедри цивільного права.

Захист відбудеться 25 квітня 2019 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-а.

Автореферат розіслано 22 березня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Р. Дашковська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Загальновідомо, що будь-яка галузь права як елемент правової системи України – це органічна цілісна система правових норм. Кожній галузі права притаманна багатовидова єдність юридичних норм. Без винятку це стосується і земельного права. Поряд із матеріальними нормами права до складу земельного права входить значний пласт процесуальних та процедурних норм, основна функція яких полягає в реалізації та втіленні в життя матеріальних правових норм. Останні регламентують відносини, які формуються у процесі виникнення, зміни та припинення суб'єктивних земельних прав громадян і юридичних осіб.

Правове регулювання саме земельних процедур у зазначеній сфері постійно спрощується та оновлюється, і, незважаючи на це, залишається далеким від досконалості. Відсутність чіткого розуміння сутності та адекватного законодавчого закріплення земельно-правових процедур як специфічного правового явища певною мірою обмежує можливості учасників земельних правовідносин здійснювати свої права та виконувати обов'язки, задовольняти відповідні інтереси. За таких умов надзвичайно актуальним є здійснення наукового аналізу земельних процедур, встановлення їхньої сутності та правової природи, притаманних їм ознак та класифікації цих процедур, а також дослідження особливостей конкретних із них.

Викладене обумовлює необхідність комплексного ґрунтового аналізу цього правового явища та розроблення чітких теоретико-правових засад вирішення існуючих проблем у зазначеній сфері. Розкриття обраної теми створить підґрунтя для наступних узагальнень щодо сутності земельних процедур та правових механізмів їх забезпечення, а у практичному аспекті – сприятиме вдосконаленню правового регулювання процедурних відносин.

Науково-теоретичною основою дослідження послужили праці таких українських вчених у галузі земельного, екологічного, природоресурсного та аграрного права, як: В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, Д. В. Бусуйок, О. Г. Бондар, Ю. О. Вовк, А. П. Гетьман, В. К. Гуревський, К. О. Дремлюга, В. М. Єрмоленко, Н. В. Ільків, І. І. Каракаш, Т. О. Коваленко, Т. Г. Ковальчук, Д. В. Ковальський, І. О. Костяшкін, М. В. Краснова, П. Ф. Кулинич, Л. В. Лейба, Т. В. Лісова, А. М. Любич, Н. Р. Малишева, Р. І. Марусенко, А. М. Мірошниченко, В. Л. Мунтян, В. В. Носік, О. М. Пащенко, О. О. Погрібний, А. І. Ріпенко, О. О. Савчук, Д. В. Санніков,

В. І. Семчик, В. Д. Сидор, Н. І. Титова, В. І. Федорович, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга, В. З. Янчук, В. П. Яніцький та ін.

У роботі використовувалися напрацювання зарубіжних вчених: Г. О. Аксеньонка, В. П. Балезіна, Є. С. Бедової, С. О. Боголюбова, Б. В. Єрофєєва, Ю. Г. Жарікова, І. О. Іконицької, О. М. Козиря, М. І. Краснова, О. І. Крассова, М. О. Сиродосєва та інших науковців.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана на кафедрі земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого відповідно до цільової комплексної програми на 2011 – 2015 роки «Правове забезпечення реалізації політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки» (№ державної реєстрації 0111U000962). Тема роботи затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 1 від 07 вересня 2012 р.).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає в комплексному науковому розробленні питань правового регулювання здійснення земельно-правових процедур шляхом з'ясування теоретичних положень щодо визначення правової природи цього явища, розширення теорії земельного права науковими знаннями про реалізацію процедур у земельному праві у різних суб'єктів земельних відносин, обґрунтуванні пропозицій, спрямованих на вдосконалення правового регулювання процедур у земельному праві.

Для її досягнення поставлені такі завдання:

- визначити поняття та з'ясувати ознаки процедур у земельному праві;
- з'ясувати сутність та правову природу процедур у земельному праві;
- визначити місце та роль процедури у системі земельного права;
- класифікувати земельно-правові процедури;
- з'ясувати особливості правового регулювання процедур, пов'язаних з виникненням та припиненням прав на землю;
- визначити особливості процедури приватизації земельної ділянки;
- обґрунтувати висновки за результатами дослідження і внести конкретні пропозиції з удосконалення відповідних правових приписів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, в рамках яких здійснюються земельно-правові процедури.

Предмет дослідження – правове регулювання процедур у земельному праві.

Методи дослідження. В основу методології дисертаційної роботи покладено комплексний підхід до аналізу питань, що стосуються процедур у земельному праві. У процесі дослідження використано дві групи методів наукового пізнання – загальнонаукові та спеціально-наукові: діалектичний, системно-структурний, історико-правовий, формально-юридичний, а також порівняльно-правовий. Діалектичний метод послужив основним способом об'єктивного і всебічного вивчення правової природи процедур у земельному праві. Системно-структурний метод дозволив детально розглянути систему процедурних норм в земельному праві та провести їх класифікацію за відповідними критеріями. За допомогою історико-правового методу вдалося глибше і всебічно вивчити підходи, що склалися в різні часи щодо розуміння сутності процедурних норм. Формально-юридичний метод дозволив з'ясувати зміст процедурних норм в земельному праві, а порівняльно-правовий – провести аналіз співвідношення процедурних та процесуальних норм права.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації вперше в земельно-правовій науці України здійснено комплексне наукове розроблення питань правового регулювання земельно-правових процедур, на підставі чого обґрунтовано нові наукові положення, рекомендації, висновки і пропозиції з удосконалення земельного законодавства, які й виносяться на захист.

Уперше:

– визначено поняття процедур у земельному праві, якими слід вважати складне правове явище, що являє собою систему врегульованих процедурними нормами, законодавчо закріплених, формально визначених актів активної дієвої поведінки вмотивованих суб'єктів, що мають юридичні наслідки у вигляді виникнення, зміни або припинення земельних правовідносин, набуття, реалізації та припинення земельних прав або виконання обов'язків відповідними власниками, користувачами земельних ділянок та іншими учасниками земельних відносин;

– встановлено ознаки процедур у земельному праві: нормативне закріплення та формальне вираження, наявність активної дієвої поведінки, що ідентифікується як система; мотив вчинення дій;

– з'ясовано, що дії відповідних суб'єктів будь-якої процедури, яка спрямована на виникнення, зміну або припинення земельних прав, законодавством розташовані у визначеній послідовності. Виконання необхідних дій, що перебувають між собою у нерозривному зв'язку, призводить до певного результату, дає можливість стверджувати, що всі елементи окремої процедури виникнення, зміни або припинення земельних прав створюють систему, а не сукупність;

– доведено, що у випадках, коли йдеться про процедури виникнення права власності або права користування земельною ділянкою, мотивом, яким скеровуються дії суб'єктів таких процедур, виступає матеріальне благо у вигляді отримання можливості реалізувати набуте право власності або право користування після виконання всіх, передбачених законодавством, актів необхідної активної поведінки;

– доведено, що всі дії відповідних суб'єктів здійснення земельно-правових процедур вибудовані у специфічну систему, де одна дія, що наділена певним юридичним значенням, тягне за собою необхідність здійснення наступної, передбаченої законом. Наступна дія, що визначена законодавством, яка необхідна для досягнення результату, тісно пов'язана із попередньою, а наслідком її виконання виступає, в тому числі, й необхідність здійснення чергової дії. Така низка послідовностей зберігається до моменту досягнення бажаного результату у вигляді суспільних благ земельно-правової спрямованості.

Удосконалено:

– існуючі наукові підходи до розуміння категорій «процедура» та «процес». Юридичну сутність процедури, на відміну від процесу, слід розуміти як систему та алгоритм. Такий підхід дає можливість розглядати процедуру в якості система дій, які розташовуються у визначеному законом порядку;

– положення щодо необхідності акумулювання земельно-процедурних норм, які регулюють процедурні відносини, в окремій главі Земельного кодексу України;

– положення, які стосуються спрощення земельно-реєстраційних процедур, зокрема щодо подвійної державної реєстрації земельних ділянок і прав на них, шляхом об'єднання їх та передачі до одного уповноваженого органу.

Набули подальшого розвитку положення щодо:

- внесення змін і доповнень до земельного законодавства для уточнення термінів «процедура» і «процес»;
- необхідності анулювання стадії погодження землевпорядної документації, що розробляється у процесі виникнення земельних прав;
- особливостей виникнення прав на землі загального користування, які існують з моменту народження людини й не вимагають особливого оформлення, а також специфіки виникнення права при тимчасовому зайнятті земельних ділянок;
- удосконалення процедури земельних торгів з набуття земельних ділянок та прав на них на конкурентних засадах, зокрема, шляхом відмови від публікації оголошення в паперових засобах масової інформації, усунення окремих формальних умов до проведення торгів та ін.

Практичне значення одержаних результатів.

Сформульовані в дисертації теоретичні положення, пропозиції, рекомендації й висновки є своєрідним внеском у теорію і практику земельного права, які можуть бути використані:

- у *нормотворчій діяльності* – як теоретичний матеріал при розробленні нового й удосконаленні чинного земельного законодавства України;
- у *науково-дослідницькій роботі* – для подальших наукових розробок земельно-правових процедур;
- у *навчальному процесі* – при викладанні навчальної дисципліни «Земельне право» і спецкурсів земельно-правового спрямування, при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників і методичних матеріалів;
- у *правозастосовній діяльності* – для сприяння ефективній реалізації процедурних норм в земельних правовідносинах.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Ключові положення дисертаційної роботи були представлені на міжнародних науково-практичних конференціях, засіданнях «круглих столів»: «Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин» (м. Хмельницький, 17 – 18 травня 2013 р.), «Юридична осінь 2013 року» (м. Харків, 14 листопада 2013 р.), «Сучасні науково-практичні проблеми екологічного,

земельного та аграрного права» (м. Харків, 6 грудня 2013 р.), «Розвиток організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі» (м. Харків, 13 червня 2014 р.), «Проблеми інтеграції та диференціації в екологічному праві» (м. Дніпропетровськ, 25 вересня 2014 р.), «Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи» (м. Харків, 30 – 31 жовтня 2015 р.), «Юридична осінь 2017 року» (м. Харків, 15 листопада 2017 р.).

Структура та обсяг дисертації зумовлені предметом, метою і завданнями дослідження, логікою й послідовністю розкриття теми та викладення його результатів. Робота складається зі вступу, двох розділів, які налічують 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Загальний обсяг дисертаційної роботи складає 184 сторінки, з яких основного тексту – 168 сторінок. Список використаних джерел налічує 210 найменувань та займає 20 сторінок, додаток – 2 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються її зв'язок з науковими планами та програмами, мета й задачі, об'єкт і предмет, методологія дослідження, новизна та практичне значення одержаних результатів, відомості про апробацію результатів роботи, публікації, структуру й обсяг дисертації.

У **розділі 1 «Загальна характеристика процедур у земельному праві»** визначено таке ключове поняття, як «процедура у земельному праві», виокремлено місце процедур у системі земельного права, проаналізовано підходи до розуміння термінів «процедура», «порядок» та «процес» в аспекті земельного права.

У **підрозділі 1.1 «Поняття та ознаки процедур у земельному праві»** досліджені підходи до розуміння процедури в земельному праві, проаналізовані різні аспекти розуміння цього поняття, визначено ознаки земельно-правових процедур, визначені базові поняття, які застосовуються у дослідженні проблематики нормативного регулювання процедур у земельному праві.

Сформульовано визначення правової конструкції «процедура в земельному праві», якою пропонується вважати складне правове явище, що являє собою систему врегульованих процедурними нормами законодавчо закріплених, формально визначених актів активної дієвої поведінки вмотивованих суб'єктів, що мають юридичні наслідки у вигляді виникнення, зміни або припинення

земельних правовідносин, набуття, реалізації та припинення земельних прав або виконання обов'язків відповідними власниками, користувачами земельних ділянок та іншими учасниками земельних відносин. Автором встановлено ознаки процедур у земельному праві. Земельно-правова процедура характеризується наявністю таких ознак, як нормативне закріплення та формальне вираження, наявність активної дієвої поведінки, що ідентифікується як система, та мотив вчинення дій. З'ясовано, що дії відповідних суб'єктів будь-якої процедури у земельному праві законодавством розташовані у визначеній послідовності. Виконання необхідних дій, що перебувають між собою у нерозривному зв'язку, а саме їх реалізація призводить до певного результату, що надає можливість стверджувати – всі елементи окремої процедури виникнення земельних прав створюють систему, а не сукупність.

У підрозділі 1.2 «Сутність та правова природа процедур у земельному праві» з'ясовані основні закономірності реалізації матеріальних норм земельного права шляхом виконання приписів, які містяться у відповідних процедурних нормах. Доведено системний характер виникнення, зміни або припинення земельних прав. З'ясовано співвідношення матеріальних і процедурних норм у земельному праві, в результаті чого аргументовано тезу, що процедурні норми сприяють досягненню результату, необхідного для нормальної реалізації відповідної матеріальної правової норми. Співвідношення матеріальних та процедурних норм в земельному праві виражається в наступному: а) процедурні норми є похідними від матеріальних; б) матеріальні й процедурні норми мають один і той же (в остаточному підсумку) об'єкт регулювання – відносини з приводу землі, хоча і є відмінності.

З'ясовано, що всі дії відповідних суб'єктів здійснення земельно-правових процедур вибудовані у специфічну систему, де одна дія, що наділена певним юридичним значенням, тягне за собою необхідність здійснення наступної, передбаченої законом дії. В свою чергу, наступна дія, що визначена законодавством, як необхідна для досягнення результату, тісно пов'язана із попередньою, а наслідком її виконання виступає, в тому числі, й необхідність здійснення наступної дії. Такий ланцюг послідовностей зберігається до моменту досягнення бажаного результату у вигляді суспільних благ земельно-правової спрямованості.

Підрозділ 1.3 «Місце та роль процедури у системі земельного права» присвячено визначенню взаємозв'язків системи земельного права із таким її важливим елементом, як земельно-правові процедури. Доведено, що виключно діяльнісний підхід до розуміння правової природи земельно-правової процедури недоцільно використовувати як основний у зв'язку зі значною кількістю суперечливих наукових підходів, якими вони аргументовані в юридичній літературі. В той же час системний та алгоритмічний підходи у своїй сукупності дали можливість охарактеризувати процедури в земельному праві як систему дій, що розташовуються у визначеному законом порядку, кожна з яких передуює наступній та є для неї основою. В свою чергу, кожна наступна дія у процедурі виступає правовим наслідком попередньої. Всі дії в сукупності утворюють алгоритм, виконання якого призводить до бажаного наслідку.

Встановлено, що співвідношення матеріальних та процедурних норм в земельному праві виражається в наступному: 1) процедурні норми є похідними від матеріальних; 2) матеріальні та процедурні норми мають один і той же (в остаточному підсумку) об'єкт регулювання – відносини з приводу землі, хоча і є відмінності; 3) земельно-процедурні відносини відрізняються від матеріальних тим, що перші пов'язані безпосередньо з порядком організації діяльності органів прокуратури щодо застосування матеріальних норм земельного права.

Досліджено, що при реалізації процедури, виокремлюється структура її правового забезпечення. Першим елементом цієї системи виступає матеріальна норма права, яка встановлює або закріплює право відповідного суб'єкта земельних відносин. Другим елементом слід вважати допоміжні норми матеріального права, ті, якими деталізується та додатково регламентується можливість реалізації права. І третім, завершальним, елементом системи правового забезпечення земельно-правової процедури виступають норми, якими встановлюється порядок її здійснення, тобто, фактично, механізм набуття відповідного блага земельно-правової спрямованості.

Розділ 2 «Правове регулювання здійснення окремих процедур у земельному праві» містить науково обґрунтовані висновки щодо закономірностей виникнення, зміни та припинення прав на землю, характеристику процедур виникнення, припинення земельних правовідносин, класифікацію таких процедур.

У підрозділі 2.1 «Класифікація процедур у земельному праві», розглядаються підходи до можливості віднесення процедур до певних груп та видів в залежності від переліку ознак, їх схожості або відмінностей.

Основним критерієм поділу процедур у земельному праві необхідно вважати визначеність у законодавстві кола учасників відповідної процедури. Якщо актами законодавства не визначено, на кого саме розповсюджується дія порядку реалізації процедури, то її слід відносити до земельно-правових процедур із широким суб'єктним складом. За наявності чіткого припису стосовно того, хто саме може брати безпосередню участь у вчиненні відповідних дій в процесі реалізації визначеної процедури, таку земельно-правову процедуру слід відносити до другої групи, а саме до процедур із визначеним складом. Процедури у земельному праві можна класифікувати за наявністю етапів реалізації процедури – на прості та складні.

Процедури в земельному праві можна поділяти за наявністю етапів реалізації процедури. За таким критерієм процедури поділяються на прості та складні. Можлива класифікація земельно-правових процедур за такою підставою, як суб'єкт прийняття процедурних норм порядку їх реалізації. За суб'єктами правотворчості процедури можна виокремлювати такі, що встановлені органом законодавчої влади, главою держави, органами виконавчої влади, іншими органами, якщо вони наділені такими повноваженнями.

У підрозділі 2.2 «Особливості правового регулювання процедур, пов'язаних з виникненням прав на землю» з'ясовані закономірності процедур, в результаті виконання яких виникає право на земельну ділянку. На підставі проведеного аналізу судової практики наголошується на необхідності спрощення земельно-реєстраційних процедур, зокрема тих, які стосуються подвійної державної реєстрації земельних ділянок і прав на них, шляхом об'єднання їх та передачі до одного уповноваженого органу. Обґрунтовані пропозиції щодо нагальності внесення відповідних змін до чинного Земельного кодексу України з метою усунення розпорошеності та забезпечення уніфікації існуючих правових норм у сфері виникнення, реалізації, зміни або припинення прав на землю.

Процедурне забезпечення набуття прав на земельні ділянки виступає необхідною умовою реалізації на практиці матеріальних земельно-правових норм. Під процедурним забезпеченням набуття

права приватної власності на землю слід розуміти закріплені у земельному законодавстві способи, засоби, умови і порядок здійснення земельно-процедурної діяльності уповноважених органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також громадян і юридичних осіб, що спрямована на набуття (придбання чи отримання) у приватну власність земельних ділянок.

Доведено, що надання земельних ділянок у власність або в користування становить собою впорядковану діяльність зацікавлених осіб, державних органів та інших суб'єктів, спрямовану на встановлення права власності або права користування на конкретну земельну ділянку.

У підрозділі 2.3 «Процедура продажу земельних ділянок або прав на них на конкурентних засадах» аналізується процедура виникнення земельних прав суб'єктів шляхом набуття цих прав на земельних торгах, які проводяться виключно у формі земельного аукціону.

Оскільки земельні торги створюють рівні стартові можливості та прозоре конкурентне середовище для інвесторів, являють собою важливе джерело фінансових надходжень до місцевих бюджетів, а також нівелюють умови для вчинення корупційних дій, вони не тільки спрямовані на забезпечення сталого розвитку населених пунктів та інфраструктури територій, а і виступають гарантією земельних прав учасників земельних аукціонів.

Земельним аукціоном запропоновано вважати урегульовану законодавством форму проведення земельних торгів, в межах якої проводиться продаж земельних ділянок державної та комунальної власності або прав на них на конкурентних засадах, в результаті чого право на земельну ділянку набуває той учасник (переможець), який запропонував найвищу ціну за земельну ділянку або право на неї, зафіксовану в ході проведення земельних торгів, та з яким укладається необхідний договір.

Необхідно також звернути увагу на практику зарубіжних країн, перейняти їх позитивний досвід у регулюванні даного питання. Це надасть змогу вирішити низку питань, пов'язаних з регулюванням земельних відносин у сфері проведення земельних торгів, збільшить надходження коштів до державного та місцевих бюджетів України, забезпечить добросовісне дотримання законодавства у цій сфері, здійснить реальну можливість функціонування на практиці таких принципів як прозорості, відкритості та конкурентності.

Підрозділ 2.4 «Особливості процедури безоплатної приватизації земельної ділянки» присвячено дослідженню окремих правових проблем у сфері безоплатної передачі громадянам земельних ділянок із державної та комунальної власності.

При порушенні органом, уповноваженим розпоряджатися землями державної або комунальної власності, права на приватизацію земельної ділянки (відмові у її наданні у власність, відмові у затвердженні проекту відведення, відмові в наданні дозволу на розробку проекту відведення, неприйнятті будь-якого рішення у встановлений строк тощо) право на приватизацію може бути ефективно захищене лише шляхом прийняття судом відповідного рішення. Таке рішення може бути прийняте за наявності розробленої технічної документації із землеустрою, що ідентифікує відповідну земельну ділянку, і в силу закону є підставою для відведення ділянки в натурі, державної реєстрації права на землю. Інші позовні вимоги у правовідносинах щодо безоплатної приватизації розглядатися судом не повинні, оскільки розгляд таких вимог за своєю природою не є вирішенням спору.

У *підрозділі 2.5 «Специфіка правового регулювання процедур, пов'язаних з припиненням прав на землю»* досліджено сучасний стан проблематики виконання земельно-правових норм, відповідно до яких припиняються право власності та право користування земельною ділянкою.

Проблеми правового регулювання припинення прав на земельні ділянки породжені їх внутрішньою складністю – тісним переплетінням приватно- і публічно-правових елементів. У зв'язку з цим правова регламентація припинення земельних прав здійснюється нормами двох галузей права – цивільного і земельного, тим самим ускладнюючи відповідні процедури.

Установлено, що найважливішим елементом правового забезпечення раціонального використання та охорони земель, а також прав землекористувачів виступає застосування правових засобів впливу, спрямованих на усунення порушень земельного законодавства і припинення їх проявів у майбутньому, відновлення порушеного права та притягнення винних у вчиненні земельних правопорушень до юридичної відповідальності.

ВИСНОВКИ

У дисертації зроблено теоретичне узагальнення і подається вирішення наукового завдання, що полягає у з'ясуванні сутності правового регулювання процедур у земельному праві, формулюванні наукових висновків і рекомендацій з удосконалення нормативно-правових актів щодо регулювання даної сфери правовідносин. Ключові теоретичні та практичні результати дослідження дають змогу сформулювати наступні висновки і пропозиції:

1. Земельно-правовою процедурою слід вважати складне правове явище, яке полягає у системі активних, передбачених законом, юридично значущих дій відповідних суб'єктів, які спрямовані на досягнення результату, а саме виникнення, зміни або припинення прав на земельну ділянку.

2. Земельно-правова процедура характеризується наявністю таких ознак, як нормативне закріплення та формальне вираження, наявність активної дієвої поведінки, що ідентифікується як система, та мотив вчинення дій.

3. Чітке виконання формальних, визначених законом, розташованих у певній послідовності дій, надає самому процесу їх виконання ознак легальності й правомірності, а їм самим – юридичного значення, сутність якого полягає у набутті, реалізації та припиненні прав на земельну ділянку.

4. Дію в якості ознаки процедури в земельному праві слід розглядати як, по-перше, активну поведінку суб'єкта, якій притаманні виваженість, спрямованість та бажаність. По-друге, ця поведінка має бути мотивованою. Усвідомлений та мотивований вияв активної поведінки суб'єкта земельно-правової процедури, що передбачений законодавством, має юридичне значення та тягне за своїм належним виконанням правові наслідки. У всіх процедурах мотивом виступатиме бажання зацікавленої особи отримати або втратити певне матеріальне благо земельно-правової спрямованості у вигляді прав на земельну ділянку.

5. Дії відповідних суб'єктів будь-якої процедури, яка спрямована на виникнення чи припинення земельних прав, законодавством розташовані у визначеній послідовності. Виконання необхідних дій, що перебувають між собою у нерозривному зв'язку, призводить до певного результату, дає можливість вважати, що всі елементи окремої процедури виникнення та припинення земельних прав створюють систему, а не сукупність.

6. Юридичну сутність процедури в земельному праві слід розуміти як діяльність, систему та алгоритм. Доведено, що виключно діяльнісний підхід до розуміння правової природи земельно-правової процедури недоцільно використовувати як основний у зв'язку із значною кількістю недосконалих та суперечливих наукових підходів, якими вони аргументовані у юридичній літературі. В той же час системний та алгоритмічний підходи у своїй сукупності дають можливість охарактеризувати процедури в земельному праві як систему дій, що розташовуються у визначеному законом порядку, кожна з яких передуює наступній та є для неї основою. В свою чергу, кожна наступна дія у процедурі виступає правовим наслідком попередньої. Всі дії в сукупності утворюють алгоритм, виконання якого призводить до бажаного наслідку.

7. Процедура полягає у системі передбачених законом дій суб'єкта, які знаходяться у взаємозв'язку одна з одною, виступає підставою для наступних і наслідком відносно попередніх, тягне за собою досягнення бажаного результату. Виконання передбачених законом дій одним суб'єктом земельних відносин, який їх здійснює для досягнення певного результату, в деяких випадках у якості наслідку їх здійснення, передбачає дії інших суб'єктів. Процедура, яку виконує один суб'єкт, тягне за собою необхідність виконання процедури іншим суб'єктом.

8. Земельно-правовим процесом необхідно вважати систему процедур, що виконуються в рамках, визначених законом, кількома суб'єктами. При цьому процедури перебувають у тісному зв'язку, спрямовані на досягнення одного й того ж результату, є одночасно причиною та наслідком одна до одної.

9. Порядком у земельному праві пропонується вважати норми, які містять правові приписи стосовно упорядкованої системи врегульованих правовими нормами, законодавчо закріплених, формально визначених актів активної дієвої поведінки вмотивованих суб'єктів, що мають юридичні наслідки у вигляді набуття, реалізації та припинення земельних прав або виконання обов'язків відповідними власниками, користувачами земельних ділянок та іншими учасниками земельних відносин.

10. За суб'єктним складом процедури слід поділяти на такі, що характеризуються: а) широким суб'єктним складом; б) визначеним суб'єктним складом. Критерієм такого поділу процедур у земельному праві виступає визначеність у законодавстві кола учасників

відповідної процедури. Якщо актами законодавства суб'єктний склад процедури не визначено, її слід відносити до земельно-правових процедур із широким суб'єктним складом. За наявності чіткого припису стосовно того, хто саме може брати безпосередню участь у вчиненні відповідних дій у рамках реалізації визначеної процедури, таку земельно-правову процедуру слід відносити до другої групи, а саме до процедур із визначеним складом.

11. Процедури у земельному праві можна класифікувати за наявністю етапів реалізації процедури. За такою підставою процедури поділяються на прості та складні. Можлива класифікація земельно-правових процедур за таким критерієм, як суб'єкт прийняття процедурних норм порядку їх реалізації. За суб'єктами правотворчості процедури можна поділити на такі, що встановлені органом законодавчої влади, главою держави, органами виконавчої влади, іншими органами, якщо вони наділені такими повноваженнями.

12. Процедура виникнення права публічної власності на землю включає, як мінімум, п'ять відносно самостійних стадій: а) подання зацікавленого органу державної влади чи місцевого самоврядування щодо передачі в його відання відповідної земельної ділянки; б) підготовка проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки державної власності для передачі її у комунальну власність чи навпаки; в) затвердження проекту відведення та прийняття уповноваженим органом рішення про передачу земельної ділянки у державну чи комунальну власність; г) передача земельної ділянки з оформленням акту її приймання-передачі; д) державна реєстрація права власності держави чи територіальної громади на відповідну земельну ділянку.

13. Проблеми правового регулювання припинення права власності на земельні ділянки породжені їх внутрішньою складністю – тісним переплетінням приватно- і публічно-правових елементів. У зв'язку з цим правове регулювання припинення права власності на земельні ділянки здійснюється нормами двох галузей права – цивільного і земельного, між якими нерідко виникають колізії.

14. Під «земельним аукціоном» слід вважати урегульовану законодавством форму проведення земельних торгів, в межах якої проводиться продаж земельних ділянок державної чи комунальної власності або прав на них на конкурентних засадах, в результаті якого право на земельну ділянку набуває той учасник (переможець), який запропонував найвищу ціну за земельну ділянку або право на неї,

зафіксовану в ході проведення земельних торгів, та з яким укладається необхідний договір.

15. Доцільно доповнити статтю 211 Земельного кодексу України переліком неправомірних дій, які мають вважатися правопорушеннями у сфері проведення земельних торгів. Наприклад, такими можуть бути, використання на земельних торгах переважного права купівлі, нецільове використання коштів, отриманих від продажу земельної ділянки, неподання достовірної інформації про участь у земельних торгах, неповернення виконавцем земельних торгів сплачених сум гарантійних внесків усім учасникам земельних торгів, які не були визнані переможцями, неналежну підготовку організатором земельних торгів, або неправомірну відмову від підготовки їх проведення, внесення організатором до переліку земельних ділянок державної чи комунальної власності або прав на них, які виставляються на земельні торги, окремими лотами земельних ділянок, призначених під забудову, без урахування результатів громадського обговорення та інші.

16. Державна реєстрація права власності держави чи територіальної громади на земельну ділянку, інші об'єкти нерухомого майна, що на ній розміщені, примусово відчужені з мотивів суспільної необхідності, здійснюється після перерахування попередньому власнику викупної ціни в повному обсязі, що підтверджується відповідними розрахунковими документами, а у випадках, визначених законом, – документом про внесення коштів на депозит нотаріальної контори та/або після виникнення права власності на нерухоме майно, надане замість викупленого.

17. Системний аналіз чинного земельного законодавства та сучасної земельно-правової літератури свідчить про необхідність розробки та внесення відповідних змін до чинного Земельного кодексу України з метою усунення розпорошеності та забезпечення уніфікації існуючих процедурно-правових норм у сфері виникнення, реалізації, зміни або припинення і захисту прав на землю.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації:

1. Одарюк М. П. Щодо юридичної природи процедур у земельному праві. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 6. С. 62–70.

2. Одарюк М. П. Визначення поняття процедур у земельному праві. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 1. Т. 2. С. 10–15.

3. Одарюк М. П. Деякі питання класифікації процедур у земельному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2018. Вип. 51. Т. 1. С. 167–169.

4. Одарюк М. П. Процедурні питання виникнення прав на землю. *Правові новели*. Наук. юрид. журнал. 2018. № 5. С. 42–48.

5. Одарюк М. Особенности процедуры приватизации земельного участка. *LEGEA ŞI VIAȚA* (Республіка Молдова). 2018. Верес. С. 127–131.

*Наукові праці, які засвідчують апробацію
матеріалів дисертації:*

6. Одарюк М. П. Процедурні питання зміни цільового призначення земельних ділянок. *Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин*: зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 17 – 18 трав. 2013 р.) / М-во освіти і науки України, Хмельницьк. ун-т упр. та права. Хмельницький: Хмельницький ун-т управління та права, 2013. С. 229–232.

7. Одарюк М. П. Актуальні правові питання спрощення процедури відведення земельних ділянок. *Юридична осінь 2013 року*: зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (м. Харків, 14 листоп. 2013 р.) / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». Харків: Право, 2013. С. 165–168.

8. Одарюк М. П. Деякі аспекти процедури виникнення права публічної власності на землю. *Сучасні науково-практичні проблеми екологічного, земельного та аграрного права*: зб. тез наук. доп. (м. Харків, 6 груд. 2013 р.). Харків: Право, 2013. С. 321–324.

9. Одарюк М. П. Процедурні питання при проведенні державної експертизи землевпорядної документації. *Розвиток організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі*: матер. «круглого столу», присвяч. пам'яті проф., д. ю. н., акад. НАПрН України О. О. Погрібного (м. Харків, 13 черв. 2014 р.) / М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, НАПрН України. Харків: Оберіг, 2014. С. 137–140.

10. Одарюк М. П. Органи державної виконавчої влади як суб'єкти земельно-процедурних відносин. *Проблеми інтеграції та*

диференціації в екологічному праві: матер. Всеукр. круглого столу (м. Дніпропетровськ, 25 верес. 2014 р.) / ред. кол.: В. І. Андрейцев (та ін.); Дніпропетровськ: НГУ, 2014. С. 271–274.

11. Одарюк М. П. Деякі питання регулювання процедур у земельному праві. *Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи*: зб. матер. круглого столу (м. Харків, 30 – 31 жовт. 2015 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Оберіг, 2015. С. 142–144.

12. Одарюк М. П. Щодо сутності процедур у земельному праві. *Юридична осінь 2017 року*: зб. тез доп. та наук. повідомл. учасників всеукр. наук. конф. молодих учених (м. Харків, 15 листоп. 2017 р.) / М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Рада молодих учених, Студент. наук. т-во. Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 142–144.

АНОТАЦІЯ

Одарюк М. П. Правове регулювання процедур у земельному праві. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2019.

Дисертацію присвячено комплексному теоретичному дослідженню правового регулювання процедур у земельному праві.

Наукова робота є першим в науці земельного права України комплексним дослідженням теоретико-правових та практичних проблем правового регулювання процедур, пов'язаних з виникненням та припиненням прав на землю.

У дисертаційній роботі здійснено правовий аналіз сутності та правової природи процедур у земельному праві, досліджено поняття та ознаки останніх, а також визначено місце і роль процедур у системі земельного права. В дисертації здійснено класифікацію процедур земельного права. Виокремлено й охарактеризовано особливості правового регулювання процедур, пов'язаних з виникненням прав на землю. Досліджено процедуру безоплатної приватизації земельної ділянки. З'ясовано специфіку правового регулювання процедур, пов'язаних з припиненням прав на землю.

Сформульовано низку наукових висновків і рекомендацій з удосконалення нормативно-правових актів щодо регулювання даної сфери правовідносин, що характеризуються науковою новизною. Так, вперше сформульовано визначення правової конструкції «процедура в земельному праві», якою пропонується вважати складне правове явище, що являє собою систему врегульованих процедурними нормами, законодавчо закріплених, формально визначених актів активної дієвої поведінки вмотивованих суб'єктів, що мають юридичні наслідки у вигляді виникнення, зміни або припинення земельних правовідносин, набуття, реалізації та припинення земельних прав або виконання обов'язків відповідними власниками, користувачами земельних ділянок та іншими учасниками земельних відносин.

Ключові слова: юридична процедура, процедура в земельному праві, виникнення земельних прав, зміна земельних прав, припинення земельних прав.

АННОТАЦІЯ

Одарюк М. П. Правовое регулирование процедур в земельном праве. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06 «Земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2019.

Диссертация посвящена комплексному теоретическому исследованию правового регулирования процедур в земельном праве.

Научная работа является первым в науке земельного права Украины комплексным исследованием теоретико-правовых и практических проблем правового регулирования процедур, связанных с возникновением и прекращением прав на землю.

В диссертационной работе осуществлён правовой анализ сущности и правовой природы процедур в земельном праве, исследованы понятие и установлены признаки последних, а также определено место и роль процедур в системе земельного права.

Осуществлена классификация процедур в земельном праве. Выделены и охарактеризованы особенности правового регулирования процедур, связанных с возникновением прав на землю. Исследована

процедура бесплатной приватизации земельного участка. Выявлена специфика правового регулирования процедур, связанных с прекращением прав на землю.

Сформулирован ряд научных выводов и рекомендаций по совершенствованию нормативно-правовых актов по регулированию данной сферы правоотношений, характеризующихся научной новизной. Так, впервые сформулировано определение правовой конструкции «процедура в земельном праве», которой предлагается считать сложное правовое явление, представляющее собой систему урегулированных процедурными нормами, законодательно закрепленных, формально определённых актов активного действительного поведения мотивированных субъектов, имеющих юридические последствия в виде возникновения, изменения или прекращения земельных правоотношений, приобретения, реализации и прекращения земельных прав или исполнения обязанностей соответствующими владельцами, пользователями земельных участков и другим и участниками земельных отношений. Доказан системный характер возникновения, изменения и прекращения земельных прав.

Выяснено соотношение материальных и процедурных норм в земельном праве, в результате чего аргументирован тезис, что процедурные нормы способствуют достижению результата, необходимого для нормальной реализации соответствующей материальной правовой нормы. Соотношение материальных и процедурных норм в земельном праве выражается в следующем: а) процедурные нормы являются производными от материальных; б) материальные и процедурные нормы имеют один и тот же (в конечном итоге) объект регулирования – отношения по поводу земли, хотя и есть отличия. На основании проведенного анализа судебной практики подчеркивается необходимость упрощения земельно-регистрационных процедур, в частности тех, которые касаются двойной государственной регистрации земельных участков и прав на них, путем объединения их и передачи одному уполномоченному органу.

Высказаны предложения о неотложности принятия Закона Украины «О земельных процедурах» или внесении соответствующего раздела в действующий Земельный кодекс Украины с целью обеспечения унификации существующих правовых норм в сфере возникновения, реализации, изменения или прекращения и защиты прав на землю.

Ключевые слова: юридическая процедура, процедура в земельном праве, возникновение земельных прав, изменение земельных прав, прекращение земельных прав.

SUMMARY

Odaryuk M. P. Legal regulation of procedures in land law. – Qualifying scientific work on the manuscript.

The dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of legal sciences, specialization 12.00.06 «Land Law; Agrarian Law; Ecological Law; Natural Resources Law». – Yaroslav Mudryi National Law University, the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2019.

The dissertation is devoted to the complex theoretical study of legal regulation of procedures in land law. Scientific work is the first in the science of land law of Ukraine comprehensive study of the theoretical, legal and practical problems of legal regulation of procedures related to the emergence and termination of rights to land.

In the dissertation the legal analysis of the essence and legal nature of the procedures in the land law was made, the concepts and signs of the latter were investigated, as well as the place and role of procedures in the system of land law were determined. In the dissertation the classification of procedures in land law is carried out. The peculiarities of legal regulation of procedures related to the emergence of rights to land are singled out and characterized. The procedure of free land privatization is investigated. The specifics of the legal regulation of procedures related to the termination of rights to land are determined.

A number of scientific conclusions and recommendations for the improvement of normative legal acts concerning the regulation of this sphere of legal relations characterized by scientific novelty are formulated. Thus, for the first time, the definition of legal construct «the procedure in the land law» is formulated, which is proposed to consider as a complex legal phenomenon, that is a system of regulated procedural norms, legally fixed, formally determined acts of active and effective behavior of motivated entities having legal consequences in the form of emergence, change or termination of land legal relations, acquisition, realization and termination of land rights or fulfillment of obligations by the respective owners, users of land plots and others and participants in land relations.

Key words: legal procedure, procedure in land law, the emergence of land rights, change of land rights, the termination of land rights.

Відповідальний за випуск:

кандидат юридичних наук, доцент Гордєєв В. І.

Підписано до друку 12 березня 2019 р. Формат 60x90/16.

Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.

Умовн. друк. арк. 0,7. Облік.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим. Зам № 405.

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77